

SZABADOS GYÖRGY NORBERT

Civilek az esélyek peremén – vidékiség régen és ma

Bevezetés

Bánlaky Pál és Varga Csaba „Azon túl ott a tág világ”¹ című, 1970-es évek végén írt. munkája szerint a vidékiség egy meghatározott minőségű élet- és gondolkodásmód, sajátos magatartás- és személyiségmodell. A modell érvényességének voltak korlátai, elsősorban a kisvárosokra és az értelmiségre vonatkozóan. Ennek a modellnek a központjában 3 tényező együttese áll, a viszonyítási alap beszűkülése, a helyi hierarchia abszolutizálása és a helyi értékrendhez igazodó életforma.

Majd 35 évvel a modell felállítása után érdekes kérdés az aktualitásokon, naprakész példákon keresztül az alapvető jellemzők megléte, érvényessége, azaz hogy, bizonyos dolgok vajon igazolhatóak-e vajon a mai, átalakult, „posztmodern” helyi társadalomban. A konzekvenciák „elkerülése” végett egy átlátható, nyilvános rendszeren keresztül igyekszem megvilágítani a vidékiség régi modelljének átalakulását és mai sajátosságait.

Vidékiség-megközelítések

A vidék, a vidékiség régóta foglalkoztatja a társadalomtudósokat. A tudományos érdeklődés intenzivitása ellenére nem egyértelmű dolog meghatározni mi is tekinthető vidéknek, sem a naiv hétköznapi diskurzusokban, sem pedig tudományos nézőpontból.

Naiv megközelítésben a vidék peremterületet jelent, alárendelt viszonyban van a centrális területekhez képest, és mivel egy országon belül több regionális központ is van (pl. itthon a megyei jogú városok), így a vidék mindig az azon kívüli, általában nagy kiterjedésű területeket jelenti. A vidék ugyanakkor relatív is, Budapesthez képest az egész ország vidék, Debrecenből nézve vidék például rajta kívül az egész Hajdú-Bihar megye. Hozzá kell tenni, hogy a naiv megközelítésnek sem csak elsősorban területi megkülönböztető funkciója van, a vidék egyszerre jelent másságot több szempontból is, amihez hozzátartozik a konzervativizmus, az életmódbeli különbség, illetve egyfajta alárendeltség/recesszivitás is érzékelhető, mely a legtöbb esetben az elmaradottsággal kapcsolható össze.

---

¹BÁNLAKY PÁL – VARGA CSABA: *Azon túl ott a tág világ*. Bp., 1979.

Tudományos megközelítésben az egyik legutóbbi munka² részletesen foglalkozik a vidéki definíciós problémájával. A vidék megfogalmazásának nehézségei mögött ott találjuk a többszöri társadalmi átrendeződést, a gazdasági szerkezetváltást, a hatalmi súlyok áthelyeződését és az európai integrációs törekvések felerősödését is. A szerző szerint a vidék-megközelítések hangsúlyai is ezeknek megfelelően változtak, így a vidékromantika, a paraszti imázs társadalom fokozatosan megy át társadalmi-gazdasági elmaradottság színterévé, majd válik a '90-es évektől hatalmi és forráselosztási szereplők érdeklődésének tárgyává az azzal összefüggésben lévő garanciális-fejlesztési források megszerzése kapcsán. A 20. század közepén lejátszódó földtől való menekülési folyamatot követően a '80-90-es években megfigyelhető szuburbanizációs és vidékre menekülési stratégiák mára sokszor kusza, nehezen átlátható társadalmi horizontális és vertikális mobilizációs szándékokat is takarnak.

A szociológia bővülő kutatási érdeklődéseinek köszönhetően a '60-'70-'80-as évektől egyre több, a vidékkel foglalkozó írás is megjelent.³ Így például Mocsár szerint vidékiesség az, ami nyilvánvalóan a vidéki szellemi élet velejárója. Hozzáteszi, hogy annyiban rokon a provincializmussal, amennyiben az is „*elmaradottság és szűklátókörűség, és magatartás, sajátos viszony és a vidékiség szellemi jelenség.*”⁴ A vidék társadalmi viszonyai felé történő érdeklődés egyik ma is érdekes munkája Bánlaky-Varga Azon túl ott a tág világ című könyve. A szerzők szerint a vidékiség egy meghatározott minőségű élet- és gondolkodásmód, sajátos magatartás- és személyiségmodell. Ennek a modellnek a központjában 3 tényező együttese áll, a viszonyítási alap beszűkülése, a helyi hierarchia abszolutizálása és a helyi értékrendhez igazodó életforma. A modell érvényességét elsősorban kisvárosokra vonatkoztatják és társadalmi rétegződés tekintetében elsősorban az értelmiségre érvényesek a gondolatok. A modell lokális hatása a bezártság és lezártság, a kisszerűség, a konzervativizmus, feltétlen tekintélytisztelet, valamint a társadalmi viszonyok feltétlen elfogadása.⁵ Lehetséges, hogy ennyi idő után az átalakult társadalmi rendszer elmosta az akkori viszonyok nyomait, vagy épp 35 évvel a modell felállítása után aktualitásokon, naprakész példákon keresztül vizsgálva az alapvető jellemzők megléte, érvényessége ma is fennáll. Így merül fel a kérdés, hogy bizonyos dolgok vajon igazolhatóak-e a mai, átalakult, „posztmodern” helyi társadalomban? Írásomban erre keresem a választ egy átlátható, nyilvános rendszeren keresztül, mely lehetőséget ad a modell 3 alaptényezőjének feltárására és ellenőrzésére.

---

²KOVÁCH IMRE: *A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai*. MTA Doktori értekezés. Bp., 2010. 14.

³PI. MOCSÁR GÁBOR: *Nálunk vidéken*. Bp., 1967.; *A vidéki értelmiség helyzete*. Szerk.: KISS GYÖRGY. Bp., 1971.; vagy épp BÁNLAKY PÁL: *A vidékiség tünetei*. Tanulmányok a kisvárosról és a kisvárosi értelmiségről. Bp., 1989.

⁴MOCSÁR: i. m., 233.

⁵BÁNLAKY – VARGA: i. m., 18.

A vizsgálat anyaga és módszere

A vidéki települések megítélése sokszor nem egyértelmű. A település lakosságának megőrzéséért, a támogatási források eléréséért országosan és sokszor kistérségi szinten is versengő települési önkormányzatok, a helyi politikai elit gyakran mutat érdekeinek megfelelően egyoldalú képet önmagáról. A kutatás bővebb tárgya a helyi közép- és felsőosztály által idealizált „dinamikusan fejlődő kisváros” kép, aminek mozgatói a multinacionális cégek, helyileg meghatározó erejű, hazai tulajdonban lévő cégek, a helyi politika, a történelmi kultúra és a részben erre épülő turizmus. Mellette él a kíméletlen valóság, az etnicizálódott szegénység, a hétköznapivá vált deviancia, a magyar és nem magyar népesség közötti feszültség, melynek eredményes kezelésére alig találni példát. A kutatás konkrét, szűkebb tárgya a helyi politikai-kulturális elit által működtetett speciális támogatási rendszer, melynek kedvezményezettjei civil szervezetek lehetnek.

A kutatás módszere alapvetően esettanulmány, mely kvalitatív kutatási megoldást Babbie⁶ a „*résztevő megfigyelésének, közvetlen megfigyelésnek, de általánosságban terepkutatásnak*” nevezi. „*Amikor résztvevői vagy megfigyelői vagyunk valamilyen társas viselkedésnek, az bizonyos értelemben mind terepkutatás...A terepkutatás nem pusztán adatgyűjtési tevékenység, hanem egyben elméletalkotási tevékenység is.*” A szerző szerint a terepkutató szervezetet is tanulmányozhat, és a módszer alkalmas nemcsak társadalmi kapcsolatok, de csoportok, klikkek vizsgálatára is. A terepkutatás tekintetében nemcsak az adott támogatási rendszert, de ehhez fűződően a vizsgált település civil szervezeti viszonyait, és egyes tervezési dokumentumait is át kellett tekinteni, sőt a támogatási rendszert néhány pályázaton keresztül meg is lehetett ismerni.

Vidéki város-vidéki elit

A város és környezetének fejlődése egyszerre tükrözi a „spontán” folyamatok és a hatalmi – tervezési beavatkozások következményeit. A lakóhely és a társadalmi státus egymással összefüggést mutat.⁷ Andorka szerint az egyenlőtlenség fontos, lényeges tényezője az egyén és a család lakóhelye is.⁸ A kedvezőbb feltételekkel rendelkező lakóhelyen nagyobb lehet a munkahely kínálat, a jövedelem, jobb a lakáshelyzet, a lakóhely több szolgáltatást tud az egyén számára nyújtani (pl. orvosi ellátás). A szerző szerint az urbanizáció szintjét nem szabad egyszerűen a városi rangú településeken élő népesség arányával mérni. A község és a kisváros határa megvonható 5000 fő lakosnál, 20 ezer főnél a kis- és középváros határa, de ez nem lehet egyetlen szempontja egy település városias vagy falusias besorolásának.

⁶BABBIE, EARL: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Bp., 2000. 304.

⁷CSANÁDI GÁBOR – CSIZMADY ADRIENNE: Szuburbanizáció és társadalom. *Tér és társadalom*, XVI. évf. 2002/3. 27–55.

⁸ANDORKA RUDOLF: *Bevezetés a szociológiába*. Bp., 2006. 201.

A települések helyzetének megítélésénél nem, vagy legalábbis nem kizárólag az a döntő, hogy egy település mekkora, hanem az, hogy hol helyezkedik el. A település ugyanis – típusától függően – további társadalmi és gazdasági előnyök és hátrányok hordozója is lehet.⁹ Szelényi¹⁰ az 1970-es években osztályokba sorolta a magyarországi településeket a többlettermék-elvonás és a nemzetijövedelem-újraelosztás rendszerében elfoglalt pozíció vagy státus alapján. Az öt faluosztály mellett 2 várososztályt is megkülönböztetett. Ezek közül az I. osztályba azokat a városokat sorolta, amelyek szerény mértékben élvezik a redisztribúció előnyeit: nem megyeszékhelyek, gazdasági bázisuk nem kiemelkedően erős, helyi vezetésük nem túlságosan dinamikus, és nem új városok.¹¹ Az osztályozás értelmében a megyeszékhelyek és az új városok tartoztak a II. kategóriába, így a vidéki városok többsége, köztük a vizsgált település is – noha városi rangját épp visszakapva – az I. osztályba tartozhatott. A rendszerváltozást követően a területi egyenlőtlenségek, azaz az előnyös és hátrányos pozíciók tekintetében a térbeli elhelyezkedés vált az életkörülmények tekintetében az egyik legfontosabb meghatározó tényezővé. Beluszky-Győri¹² újabb klasszifikációja szerint a pozícióját őrző, stagnáló városok csoportjába került a település, és arról ír, hogy a megkésett urbanizáció utolsó hullámaként a település „őrzi pozícióját.” Az 1999. évi felmérés szerint megállapított besoroláshoz képest a 2004. évi KSH minősítés romlást hozott, a stagnáló városok kategóriájából a lemaradó települések kategóriájába sorolódott.⁷ Egy szinte naprakész, helyi kiadású forrás szerint a település mára „dinamikusan fejlődő kisváros.”¹³

Minden település helyzetét alapvetően jellemzi a helyi elit, mely tevékenysége áthatja a település egészének életét. A település 2009-es városfejlesztési stratégiája szerint 2001-ben a 25 év feletti 12,1%-a diplomás,¹⁴ míg a 2011-es népszámlálás adatai szerint már 17% a diplomások aránya. Elképzelhető tehát, hogy nő az értelmiség aránya a városban és emelkedik az általános iskolai végzettséggel és érettségivel rendelkezők száma is. A 2000-es évek eleji adat szerint az alacsony iskolai végzettségűek aránya igen nagy, így akkor a lakosság közel fele (46,9%) maximum 8 általános végzettséggel rendelkezett, és 2011-re a 18 éven felüliek csupán 45%-a érettségizett, valószínűleg jelentős csökkenés az alacsony végzettségűek számában nem történt. Az elitből, mely alapvetően gazdasági, kulturális és politikai jellegű, számunkra elsősorban az értelmiségiek fontosak (kb. minden 6. helyi értelmiségi). Ugyanakkor erős kétségek merülnek fel a számadat valóságával kapcsolatban, mivel majd kétszeresére nőtt a felsőfokú végzettségűek

---

⁹Dinamikus településrendszer-a településrendszer sajátosságai és fejlesztésének irányai. Konceptcionális javaslatok. VÁTI KHT.Stratégiai Tervezési Igazgatóság, 2005. Forrás: www.eukn.org/dsresource?objectid=149027 (a letöltés ideje: 2012. 10. 29.)

¹⁰Városshociológia. Szerk.: SZELÉNYI IVÁN. Bp., 1973.

¹¹GERMUSKA PÁL: Ipari város, új város, szocialista város. *Korall*, 2003. 11–12. 240.

¹²BELUSZKY PÁL – GYŐRI RÓBERT: A magyarországi városhálózat és az EU csatlakozás. *Tér és Társadalom*, XIII. évf. 1999/1–2. 11–21.

¹³A hivatkozást szándékosan nem jelöltem meg, mivel a település így egyértelműen beazonosítható lenne.

¹⁴Innen a helyzet már nem feltétlenül egyértelmű, mivel a 2001-es adatokra több városi dokumentum is utal, és hol 8% a felsőfokú végzettségűek aránya, hol 12%.

száma akkor, amikor „a migráció elsősorban a fiatal, képzettebb munkavállalói körben jellemző.”¹⁵ Kovách szerint a lokális gazdasági elitek és általában a lokális (és regionális) elitek szerepe a területfejlesztésben és a vidékfejlesztésben azért is hatalmi kérdés, mert a területfejlesztésben hatalmas összegek elosztása történik meg.¹⁶ A hatalmi viszonyok ugyanakkor ritkán maradnak meg egy szűk forrás koordinálásáig, a helyi elit hatalmi viszonyait igen sok esetben a legtöbb, ha nem az összes fejlesztési, támogatási forrás befolyásolására kiterjeszti. A szerző a kötet végén arról is ír, hogy „a civil szervezetek részvétele a területfejlesztési rendszerben, illetve programokban a fentiekén túlmenően politikai szempontból is fontos, mivel szervezetek jelentős része nem elkötelezettje a politikai pártoknak, mivel működésük jellege és a helyi társadalomba való beágyazottságuk ezt nem teszi lehetővé.” A vizsgált településen, azaz helyi szinten azonban ennek érvényessége erősen megkérdőjelezhető.

Civilek helyben

„A helyi társadalom fejlettségét tükrözi a civil szféra fejlettségének szintje, illetve a helyi társadalomban való jelenlétének mértéke, hozzátevé, hogy a magyarországi civil szféra elmúlt tizenöt évét jelentős fejlődés jellemezte, amelynek során megerősödött, s képessé vált közfeladatok átvállalására, döntéshozatali folyamatokban való aktív részvételre, s mint ilyen, a gazdasági, társadalmi, politikai élet lényeges aktoraként szükséges számon tartani szereplőit.” – írja Kovách.¹⁷ Valójában pont a helyi önkormányzatok azok, melyek igen nagy számban felületesen kezelik a településüknek székhelyt adó civil szervezetek körét. A vizsgált település hiteles adatai szerint a városban 2013. év végén mintegy 92 civil szervezet van bejegyezve és működik, ebből 24 alapítvány és 68 társadalmi szervezet. Párhuzamos nyilvántartást a város Polgármesteri Hivatala is fenntart, az ő adataik szerint 37 civil szervezet működik csupán, ebből 17 alapítvány és 20 egyesület. A hivatalos törvényszéki adatokat átfutva kiderül, hogy néhány ezek közül már meg is szűnt. Ez, a szociológiai objektivitást fenntartva is azt jelenti, hogy a szervezetek majd 60%-a nem kap hivatalosan lehetőséget ahhoz, hogy tevékenységét, elérhetőségeit bemutassa, így ezzel jelentős kárt szenved esélyegyenlőségük, szerepük és támogatottságuk (így például közösségi és akár 1% támogatottságuk is jelentős csorbát szenved).¹⁸ A város hivatalos dokumentumai, így a helyi esélyegyenlőségi

¹⁵Erre az Esélyegyenlőségi Terv utal.

¹⁶KOVÁCH: i. m., 137.

¹⁷A civil szervezetek és a területfejlesztési politika. Szerk.: KOVÁCH IMRE. Bp., 2005. 9–13.

¹⁸A 2009-es Integrált Városfejlesztési Stratégia elkészítésébe pl. civil szervezeteket is „bevontak”, így a helyi kisebbségi önkormányzat és roma civil szervezet(ek) képviselőit, közülük egyik pl. évek óta helyi önkormányzati képviselő is. A további 91, „független” szervezet véleménye azonban feltehetően nem lett beillesztve.

terv,¹⁹ azonban már a valóshoz közelít a civilek számát tekintve, épp ezért nem érthető, miért van ilyen eltérés az egyes nyilvántartások között.

A viszonyítási alap beszűkülése

Bánlaky szerint a viszonyítási alap beszűkülése alapvetően azt jelenti, hogy elfogadja szűk lokális környezetét, a várost, mint egyetlen mozgásteret. Azaz megszűnik az átfogóbb társadalmi környezetbe való beágyazottság, és csupán a város maga az, mi mértékadó, a város értékrendje az, ami feltétlen. Vizsgáljuk meg ezt a támogatási forma és az azzal összefüggő elit-értelmiségi szempontjából.²⁰

A település önkormányzata-funkcióit ellátva több szaktanárságot is működtet, melyek közül az egyik azzal is foglalkozik, hogy civil szervezetek számára nyújtson anyagi támogatást. A legutolsó adatok a város honlapján közzétéve 2010-ig vannak,²¹ amiből az egyik ilyen támogatási rendszer eredményei megismerhetők. Eszerint legutoljára 2010-ben nyújtottak sport jellegű támogatást, a közzététel az azt megelőző 2 évet is tartalmazza. Ezen kívül gyakorlatilag semmi sem utal arra, hogy az önkormányzat bármiféle anyagi segítséget nyújtana 2010 óta sport profilú civil szervezeteknek.²² A bizottság vezetője értelmiségi, felsőoktatásban dolgozó szakember, ugyanakkor nem a téma szakértője, mivel publikációs listájában egyetlen ilyen jellegű közlemény sem szerepel és hivatalos adatlapja szerint képesítése sem ilyen jellegű. A bizottság többi tagja főiskolai képesítéssel rendelkezik, tanárok, pedagógusok. Politikai elkötelezettségükben nem egységesek, gyakorlatilag mindhárom, helyben meghatározó szervezet képviselteti magát a bizottságban. A település honlapja szerint 2010 óta működik a bizottság, ám annak tevékenységéről igen keveset lehet tudni, különösen igaz ez a támogatásokra, melyeknek sem felhívásai, sem eredményei, sem egyéb, törvényekben meghatározott tartalmi elemei nincsenek közzétéve. A bizottság – az egyik érintett szerint – jól végzi a munkáját, s szabályszerűen működik.

A viszonyítási alap akkor szűkül be, amikor helyi szinten elfelejtkeznek országos, általános, törvényben előírt kötelezettségekről. Ilyen például az, hogy az új civil törvény alapján – 2011. évi CLXXXI. törvény²³ – a beszámolót az OBH részére kell megküldeni az üzleti év mérlegfordulónapját követő ötödik hónap utolsó napjáig. A nyilvántartás adatai közhitelesek és nyilvánosak olyan módon, hogy a bíróság honlapjáról a beszámolókat letölthetők. Így derül aztán fény arra, hogy mégis van támogatás, mivel az egyik szervezet ilyen jellegű támogatást a 2011-es

---

¹⁹Az esélyegyenlőségi terv, mely eléggé friss 89 szervezetről ír, a 2000-es évek végén készült integrált városfejlesztési stratégia szinte teljesen megfelelt a stratégia elkészítése során a civil szervezetekről, sőt általános megjegyzéseken kívül, pl. hogy együtt kell velük működni, szó sem esik róluk.

²⁰BÁNLAKY: i. m., 22.

²¹Ez a konferencia időpontjában érvényes, azóta a település közzétette egészen 2014-ig az adatokat (igaz felhívásra).

²²Ezt egy helyi döntéshozó egy informális megbeszélésen meg is erősítette.

²³Forrás: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100181.TV (a letöltés ideje: 2012. 10. 29.)

beszámolójában szerepelteti. Ezt követően egyre több szervezet beszámolója tartalmaz kisebb-nagyobb összegeket még 2012-re vonatkozóan is. Giddens²⁴ szerint a háromszögelés (triangulation) lényege, hogy „*többféle kutatási módszer együttes alkalmazása, amelynek célja, hogy megbízhatóbb empirikus adatokhoz jussunk, mint ha csak egyetlen kutatási módszerre támaszkodnánk.*” A háromszögelés tehát ebben az esetben megbízhatóbb eredményre vezetett. A beszámolókat tekintve az is kitűnik, hogy alapvetően kétféle, nemcsak sport-, hanem kulturális jellegű támogatásokról lehet szó. A kutató figyelme szempontjából tehát itt az az érdekes, hogy miért nincs nyilvánossága a helyi támogatásoknak, és nem feltétlenül annak jogi következményeivel szeretnék foglalkozni. A 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szerint ugyanis:

*„A közfeladatot ellátó szerv által nyújtott, az államháztartásról szóló törvény szerinti költségvetési támogatások kedvezményezettjeinek nevére, a támogatás céljára, összegére, továbbá a támogatási program megvalósítási helyére vonatkozó adatokat közé kell tenni, kivéve, ha a közzététel előtt a költségvetési támogatást visszavonják vagy arról a kedvezményezett lemond. Az adatokat frissíteni kell: döntés meghozatalát követő hatvanadik napig, a közzétételt követő 5 évig az adatokat meg kell őrizni.”*²⁵

A probléma ott válik bonyolulttá, hogy egyes (kulturális) pályázatokat nem maga az önkormányzat, hanem annak alintézménye írja ki. 2014 tavaszán is történt ilyen kiírás az alintézmény honlapján, ugyanakkor az a meglepő dolog is előfordult, hogy a kiírás már röviddel a beadás után eltűnt a szervezet honlapjáról, jelenleg pedig maga a honlap címe is megszűnt, illetve átalakult olyan módon, hogy korábbi, számunkra érdekes adat ezen nem található. Vagy az önkormányzat, vagy az alintézmény honlapján tehát nyoma kellene legyen valamiféle pályázatnak, de méginkább eredményeknek, azonban ennek semmi nyoma, ami már viszont törvényességi problémákat vet fel. A problémát illetően érkezett kritika a rendszerrel kapcsolatosan, ám az egyik érintett szerint „*10 éve ezt csinálom, nem kell, hogy kioktassanak.*” Vajon mit is lehet egy ilyesféle helyzettel kezdeni?

A helyi hierarchia abszolutizálása

Bánlaky és Varga szerint a helyi hierarchia abszolutizálása az a jelenség, hogy a kisvárosokban élő kegyeszerűen nem veszik tudomásul a hierarchia többszintűségét, és az emberek kiszolgáltatottak a város vezetőinek, valamint a vezetők néha úgy érzik, hogy teljhatalmú urak a maguk portáján.²⁶ Vessünk egy pillantást a városi, korlátozottan elérhető eredményekre. A városban 23 sportcélú civil szervezet van, ebből 2 szervezet későbbi bejegyzésű, így akkor még nem pályázhatott, így bátran lehet számolni 21 szervezettel. A helyi hierarchia abszolutizálása az is, amikor évről

²⁴GIDDENS, ANTHONY: *Szociológia*. Bp., 2008. 781.

²⁵Forrás: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100112.TV (a letöltés ideje: 2012. 10. 29.)

²⁶BÁNLAKY – VARGA: i. m., 48.

évre ugyanazok, szinte kísértetiesen hasonló arányokban, nagyságrendben kapnak támogatásokat a sportcélú alapból a már említett bizottság döntése alapján. 2008-ban a közel 10, 5 millió Ft támogatás felét 1 szervezet nyerte, és a 3 legnagyobb nyertes a támogatások 89%-át „nyerte el.” 2009-ben a közel 15 millió Ft támogatásból szintén ugyanaz a három szervezet immár 11,4 millió Ft-ban részesült, és a három közül kettő ezen felül még 5 millió Ft csarnok és sporttelep támogatást is kap. A legutolsó rendelkezésre álló év (2010) szerint már „csak” közel 12,5 millió Ft osztható szét, ebből a dedikált 3 szervezet 10,3 millió Ft-ot visz el. Előfinanszírozással. Az előfinanszírozás ugyanis sajátos jelensége ennek a támogatási formának. Az ezt követő évekről napjainkig ismét csak a törvényszéki beszámolókból lehet sejteni valamit, sajnos korlátozottan. A helyi támogatások addigi legnagyobb nyertesének egyik beszámolója sem lelhető fel annak ellenére, hogy törvény kötelezi arra. Sőt, a beszámolók közzétételi kötelezettségéről szóló 2011. évi CLXXV. törvény alapján 2012. január 1. napját követően csak olyan civil szervezet kaphat költségvetési támogatást, amely a 30. § szerint letétbe helyezte beszámolóját.²⁷ A szervezet támogatása tehát vélhetően jogellenes, pro primo, ami vélhetően egyéb támogatási formákból is kizárja, így 1% társasági adóból felajánlott rész stb. Pro secundo, az adott szervezet vezetője (hiteles nyilvántartás alapján) a helyi támogatási forma (bizottság) döntéshozója, így összeférhetetlen. Úgy tűnik, hogy még mindig nehezen jut el a helyi köztudatba egy 2007-ben hozott törvény. A 2007. évi CLXXXI. törvény a közpénzekből nyújtott támogatások átláthatóságáról 6. paragrafusa alapján nem indulhat pályázóként, és nem részesülhet támogatásban az, aki a pályázati eljárásban döntés-előkészítőként közreműködő, vagy döntéshozó az érintett civil szervezet tisztségviselője, ez több paragrafust is érint, és nem is vehet részt döntésben ilyen esetben. Erre vonatkozóan egyes (általános elfogadott és törvényes) pályázatok beadásánál már nyilatkozni kell arról, hogy a pályázó vezető, ezt „közzétételi kérelemnek” hívják. Miután a törvényszéki nyilvántartás szerint a szervezet elnöke, és a döntéshozó bizottság tagja is, így érintett, és vélhetően nem kaphat támogatást a szervezete. Sőt a törvény további konzekvenciákat is megfogalmaz:

„15. § (1) Ha a döntést hozó szerv vagy személy az összeférhetetlenség fennállása ellenére a pályázatot nem zárja ki és a pályázatot támogatásban részesíti, az e döntés alapján kötött szerződés semmis. A folyósított támogatást a kedvezményezett egy összegben, a folyósítás és a visszafizetés időpontja közötti időszakra eső, az adózás rendjéről szóló törvényben meghatározott késedelmi pótlékkal azonos mértékű kamattal növelten köteles visszatéríteni.”²⁸ Ez feltehetően nem csupán egy év döntését érinti, több civil szervezet is érintett lehet benne visszamenőleg. Az már csak sajnálatos, és egyszerre a viszonyítása alap beszűkülése és abszolutizálás, hogy a döntés előtt erre vonatkozóan felhívták a döntéshozók figyelmét, mire „tudom, hogy nem adhatnánk” volt a válasz.

---

²⁷Forrás: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100175.TV (a letöltés ideje: 2012. 10. 29.)

²⁸Forrás: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700181.TV (a letöltés ideje: 2012. 10. 29.)

A helyi értékrendhez igazodó életforma

Az életforma, életmód Valuch²⁹ szerint olyan folyamat, ahogyan az emberek életüket élik. Esetünkben sajátos, rétegzett civil szervezeti életmódról beszélhetünk az alapján, hogy a 22 sportszervezetből 3 szervezet jelentős, 10 pedig kisebb mértékű támogatásban részesül (2010-ig adatokkal bizonyíthatóan néhány 100 ezer Ft). 2010 után feltehetően a helyzet nem –mivel a politikai berendezkedés sem – változott, így vélhetően ugyanennyien részesülnek feltehetően hasonló mértékű sporttámogatásban. Az említettek szerint létezik emellett – a törvényszéki beszámolókból is szereplő – másik alap, mely a kultúrát támogatja és az alintézmény „bonyolítja le.” Egy, a nevében jellegzetesen a településhez köthető alapítvány csak 2011-ben több, mint 8 millió Ft támogatásban részesült a település önkormányzatától. Ez arra utal, hogy legalább ennyit ki kellett pályázaton írniuk, ám semmiféle rendszerben semmi nyoma, ami vélhetően ismét jogszabály(ok)nak való megfelelési kérdéseket vet fel. A településen bejegyzett szervezetek elérhető beszámolóit átnézve³⁰ kiderült, hogy 18-19 civil szervezet kap kisebb-nagyobb összeget, egyesek rendszeresen, mások eseti jelleggel. A többi, azaz közel a helyi civilek $\frac{3}{4}$ -e pedig úgy tűnik „*evez az esélyek peremén.*” A legutóbbi, (2014. tavaszán) említett kulturális pályázat kiírása nem zárta ki a helyben működő, ám nem helyben bejegyzett szervezetek támogatását,³¹ ám a döntéshozók egyöntetűen utasították el a „*nem oda illő*” pályázókat, először formai hibára (miért nem helyi bejegyzett), majd pedig forráshiányra hivatkozva: „*mondjátok azt nekik, hogy nincs pénz.*” Ebben az értékrendben tehát a valamiféle, szűken meghatározott peremen kívül lévő/került civil szervezetek helyileg esélytelenek, és források nélkül marad a helyi bejegyzésű civil szervezetek közel $\frac{3}{4}$ -e: nem tud a pályázatokról, nem tud az eredményekről, de ha szeretne tudni sincs esélye, mert (némileg jogellenesen) távol tartják őket. Mégis, a szervezetek közül egyik sem méltatlankodik, és ez ami a kutatót kíváncsivá teszi. Ennek okai között a helyi kötődések, az igazodó életforma konfliktus kerülése, sőt akár az elit messzire elérő kapcsolatai is befolyásolhatják. A helyi civilek vezetői, értelmiségiek ugyanis „*csapatjátékosok*”, nem baj, ha nem kapunk, bár nem is tudunk róla, de nem akarunk helyben konfliktust senkivel, főleg nem a helyi vezetőkkel, mert ennek itt tétje van. Ez tehát a helyi szervezeti csapda, ahol források nélkül nem lehet labdába rúgni. És ha mégis tenne valamit? Nem véletlenül kerülnek elő ismét Mocsár gondolatai, amikor arról panaszkodik, hogyha „*bezzeg én írnám meg itt ugyanezt*”, tisztában léve a konzekvenciákkal, „*nem kockáztat*” és ezért senki nem tesz semmit.³²

²⁹VALUCH TIBOR: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében.* Bp., 2005. 281.

³⁰Az adatok eléréséhez keresztmetszeti jelleggel valamennyi szervezet több évi beszámolója áttekintésre került, ez akkor 93 szervezet volt.

³¹Ugyan miért is tenné, ami teljesen rendjén van, hiszen nemcsak helyi bejegyzésű szervezet folytathat helyben tevékenységet, ilyen lehet pl. az ismert Minden gyerek lakjon jól alapítvány, vagy épp a Vöröskereszt.

³²MOCSÁR: i. m., 241.

Összegzés

Felmerül tehát a kérdés, mi is történik civil szervezetek tekintetében ma vidéken? A helyi politikai döntéshozás értelmiségiesedett, a vezetők tanárok, oktatók, jogászok, stb., valami azonban még sincs a helyén. Mocsár jogosan írja, és gondolatainak ma is van érvényessége, mikor arról számol be, hogy *„errefelé minden más, mint másfelé. Magyarország ez a táj is, de valamiképpen másféle Magyarország.”*³³

Ami a rendszerben különösen érdekes, az a helyiek, a peremen evezők vagy azon kívüliek tétlensége, közönye. Hiszen a mai világban létezik társadalmi nyilvánosság, melynek szószólói épp a civil szervezetek lennének, amik be tudnának avatkozni az ilyen helyzetek tisztázása végett. Helyben azonban nem történik semmi, sőt gyakori az elismerés, hogy jól végezzük a dolgunk, és ha mégsem így volna, akkor is vajon ki is teheti ezt szóvá? Valószínűleg senki sem fogja, hiszen a feltevések kiábrándítóan ennyi év után is igaznak tűnnek. A vidékiesség, 1965 és 1979 után, tekintetbe véve a kutatás korlátait, még mindig érvényesnek tűnik egyes helyeken, így vidéken ma is él(het) a viszonyítási alap beszűkülése, a helyi hierarchia abszolutizálása és a helyi értékrendhez igazodó életforma. Bánlaky és Varga utalva a már korábban észleltekre ezt uralmi szakszerűséggel magyarázza az igazgatási szakszerűség helyett, utalva arra is, hogy az úriság viszonyainak ilyen alapszöveve legfeljebb módosítható, de lényegében meg nem változtatható.³⁴ Lehet, hogy épp ezért tekintenek a mai vidékre is sokban hasonlóan, mint néhány évtizeddel ezelőtt.

---

³³MOCSÁR: i. m., 45.

³⁴BÁNLAKEY – VARGA: i. m., 15.